

1. Кириин тыл

Тапталлаах төрөөбүт дойдум – Саха сирэ. Омугум – саха.

Ол аата саныыр санаабын сахалыы сааһылаан саңарыхтаахпын, доҕотторбун кытта уу сахалыы кэпсэтиэхтээхпин.

Ол эрэн тоҕо эрэ биһиги нууччалыы кэпсэтэбит, саха тылын уонна аабытын уруктарыгар сорох тыллары, сорудахтары өйдөөбөккө уустуктары көрсөбүт. Нууччалыы саңардахпытына түргэнник өйдүүр, наадабытын быһаарсар курдукпут.

Саха эрэри нууччалыы саңарабыт диэн элбэх киһи кэлин сэмэлиир буолла. Аны хас эрэ сылынан сахалыы саңарар оҕо суох буолуо диэн куттал баар дииллэр. Оннук сатаммат. Төрөөбүт тылбытынан булгуччу саңарыхтаахпыт, онон бу үлэ **тоҕоостоох** дии саныбын.

Үлэм тиэмэтэ: «Сахалыы саңарых»

Үлэм сыала – сорууга:

- сахалыы тыл саппааһын байытыы
- сахалыы саңарар кыахпын сайыннарыы
- сирэйтэн сабалаан сахалыы эт - сиин ааттарын үөрэтии
- сахалыы эт – сиин аатын үөрэтэргэ матырыйаал оңоруу
- **Күүтүллэр түмүк:**
- Күннээби олоххо сахалыы кэпсэтии наадатын өйдөөһүн
- тыллары үөрэтэргэ табыгастаах матырыйаал оңорон бииргэ үөрэнэр оҕолорбор сахалыы эт – сиин аатын билиһиннэрии.
- сахалыы эт – сиин аатын билии, сөпкө санарыы.

2. Үлэм хаамыта:

2.1. Үлэ тоҕоостооһун чуолкайдаан анкета толорторуу

Бииргэ үөрэнэр оҕолорбор маннык ыйытыылары биэрдим.

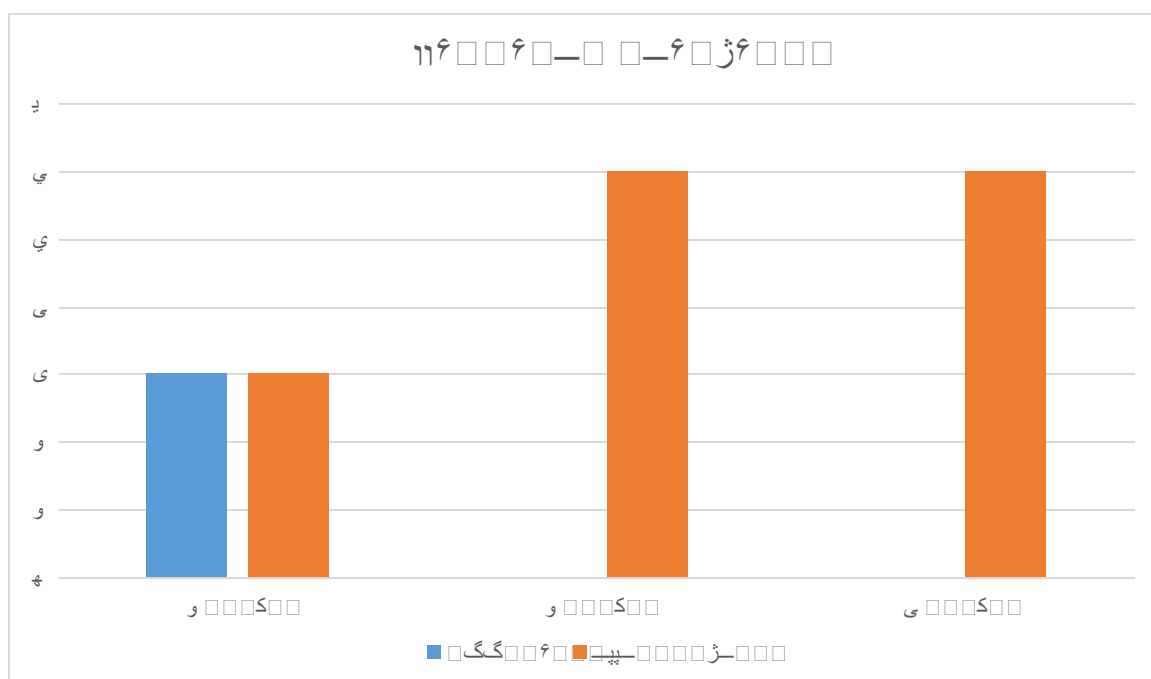
1. Күннээби олоххор эн ордук ханнык тылынан саңарабын, эппиэти тал.
 - а) нууччалыы
 - б) сахалыы
 - в) иккиэннэринэн

2. Нууччалыы ордук кими кытары кэпсэтэҕин а) төрөппүттэрбин кытары
б) бииргэ төрөөбүттэрбин эбэтэр табаарыстарбын кытары

3. Эн тоҕо нууччалыы тылы элбэхтик туттаҕыный, санааҕын, баһаалыста, суруй.

4. Саха оҕото сахалыы саңарара наада дуу, суох дуу?

а) наада б) наадата суох в) билбэппин.

1гы уонна 2с ыйытыыларга эппиэттэртэн көрдөххө кылааһым
оболоруттан 3 оҕо үксүн нууччалыы, 3 оҕо нууччалыы - сахалыы
кэпсэтэр эбит.

3с "Эн тоҕо нууччалыы тылы элбэхтик туттаҕыный?" диэн ыйытыыга
оболор "нууччалыы санарар "удобнай", "саңарарга чэпчэки",
"сахалыы саңарар ыарахан", "сорох сахалыы тыллары билбэппин"
диэбиттэр. Ол эрэн бары сахалыы саңарар наадатын өйдууллэр эбит.
Онон бу үлэбит наадалаах, **тоҕоостоох** эбит диэн түмүк онорбут.
Сахалыы саңарар – ирдэбил буолуон наада.

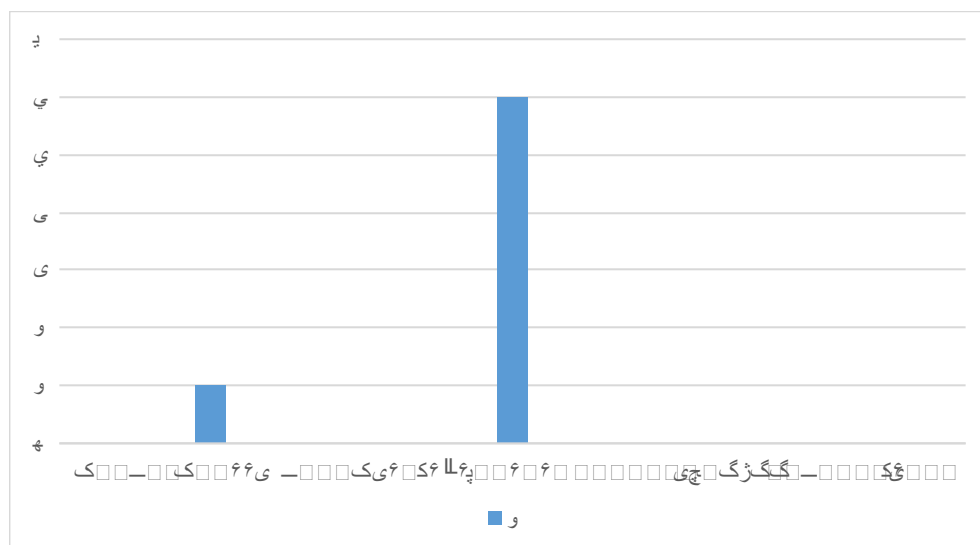
3. Эт – сиин аатын үөрэтии

О5о бэйэтин этин – сиинин билэр, ааттыыр буолуохтаах. Ол эрэри биһиги ону эмиэ нууччалыы эрэ этэбит.

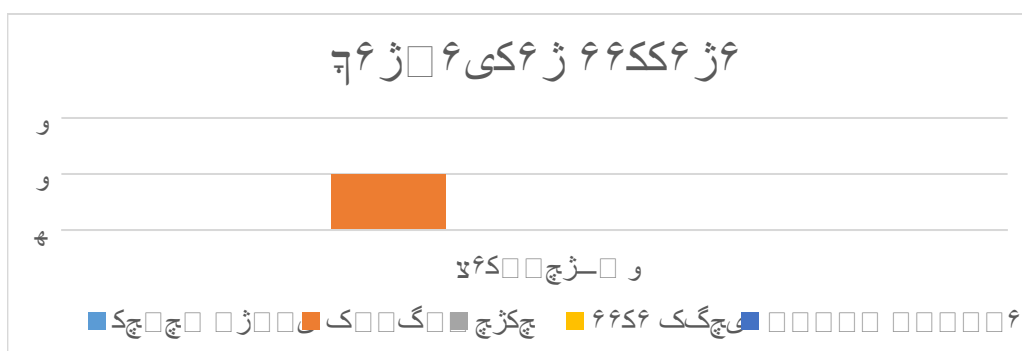
3.1.Бастаан бииргэ үөрэнэр о5олорум эт – хаан ааттарын төһө билэллэрин бэрэбиэркэлээн ыйыталастыбыт.

3 кылаас үөрэнээччилэрэ сирэй чаастарын сахалыы ааттарын төһө билэллэрэ диаграмма5а көстөр

Бастакы тургутук түмүгэ

О5олор бары кыламаны билэллэр, сынаа5ы биир о5о эттэ. Сирэй атын чаастарын сахалыы ким да ааттаабата.

Илии тарбахтарыттан биир о5о ыйар тарба5ы – сөмүйэни билэр эбит, атын тарбахтар ааттарын ким да билбэт.

3.2. Эт – сиин ааттарын үөрэтиини са5алааһын

Бииргэ үөрэнэр оѳолорбор анаан үөрэтэргэ табыгастаах туһанар матырыйаал (карточка) онордубут.

Матырыйаалы уруок кэннэ дьарыктарга, сынньалаң кэмигэр оонньуу курдук туһанныбыт.

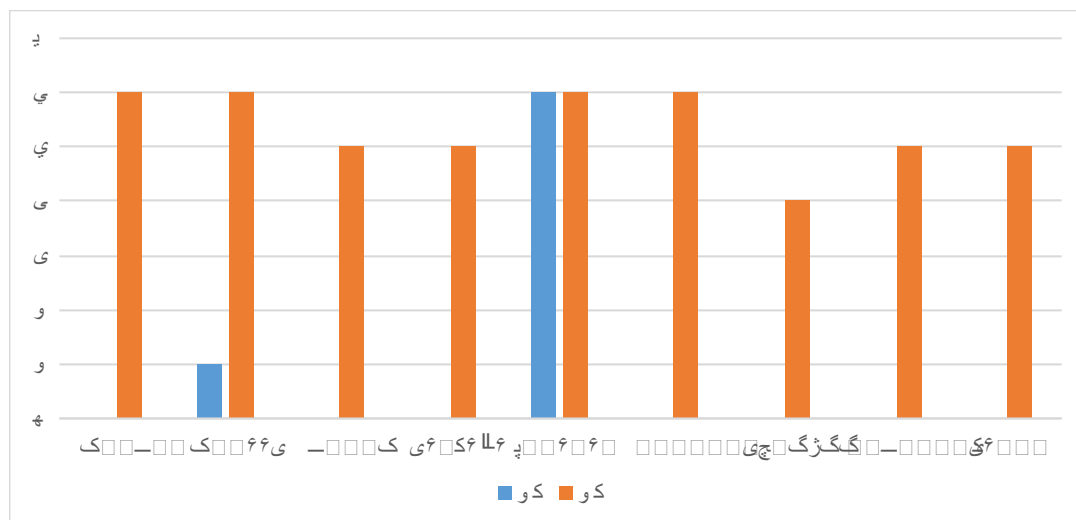
Сирэй чаастарын ааттарын маннык үөрэттим:

1. Оңорбут карточкабытын туһанан сирэй чааһын сахалыы ааттаан эбэтэр аахтаран эттэрэбин.
2. Сирэй чааһын сахалыы эттэхпинэ оѳо бэйэтигэр ыйан көрдөрүүхтээх
3. Нууччалыыттан тылбаастаан

Лоб – суус, висок – чэчэгэй, иэдэс – щека, моой – шея, сэңийэ – подбородок, сыңаах - челюсть, кулгаах – ухо, кулгаах эминньэѳэ - мочка уха, таныы – крылья носа, тойон эрбэх – большой палец, сөмүйэ – указательный палец, ортоку тарбах – средний палец, аата суох тарбах – безымянный палец, ылгын чыңыйа – мизинец.

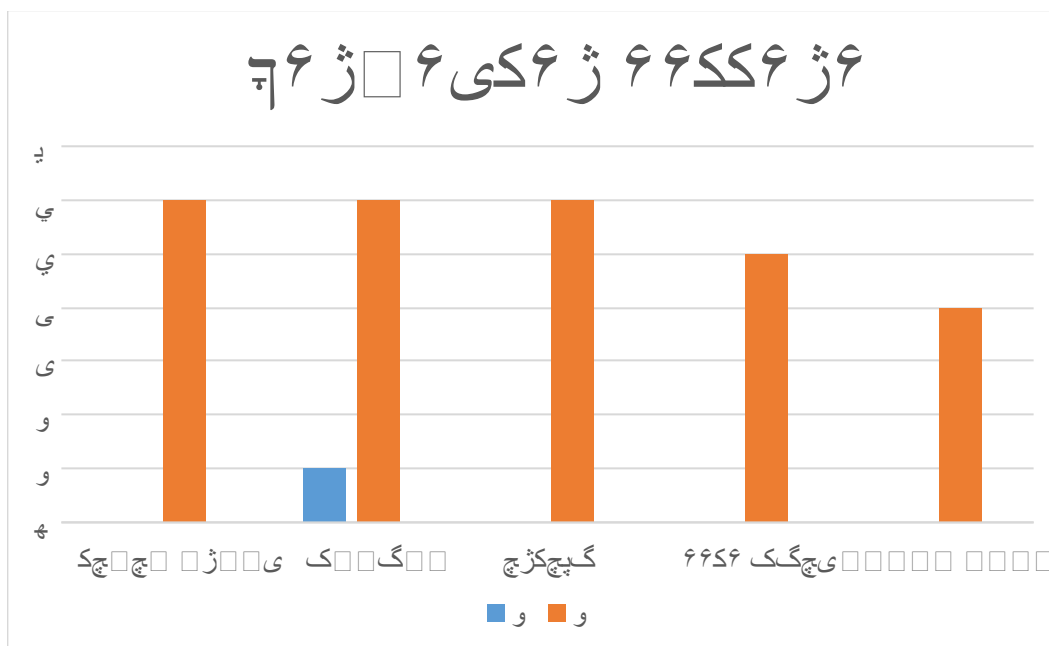
- 3.3. Оонньуубут туһатын билээри иккистээн тургутук ыттыбыт.

Иккис тургутук түмүгэ:

Сэңийэни, сыңааѳы, чэчэгэйи бары ааттаатылар. Иэдэһи, халтаһаны, эминньэѳи, таныыны – 5 оѳо, онтон хоңурууну – 4 оѳо билбиттэр.

Илии тарбахтарын сахалыы ааттарын оѳолор бары кэриэтэ биллилэр.

Түмүк: сирэй чаастарын, тарбахтар ааттарын билэр о5о ахсаана элбээтэ, сахалыы тылбыт саппааһа эбилиннэ.

4. Түмүк

«Билбэккин ыйытартан кыбыстыма, билбэтин өссө кыбыстыылаах» диэн өс хоһооно баар. Үһүс кылаас о5олоро сирэй чаастарын төрөөбүт тылбытынан сатаан ааттаабат этибит. Ол кыбыстыылаах эрэри билигин сатаан ааттыыр буолбуппут үчүгэй, бу үлэбит миэхэ тус бэйэбэр, бииргэ үөрэнэрбэр туһалаах буолла дии саныыбын. Салгыы тылбыт баайын хаңатан иһиэхпит диэн эрэллээхпин.

5. Туһаныллыбыт литература

1. Киһи аан туома: атлас\ П.С. Тумусов нууччалыыттан тылбааһа. - Дьокуускай: Айар, 2024 – 104с, илл.
2. "Чуораанчык" сурунаал
3. Интернет ситимэ.